

Piše: Jovan Kubinjec

Umetnost na savremenom stadijumu razvoja istorije, po Markuzeu, poseduje dvostruku alienaciju. Umetnost je otuđena društву, konsekventno činjenici postojeće alienacije u samom društvu, kansekventno činjenici postojeće alienacije u samom društvu. Pored toga, umetnost poseduje i drugi vid alienacije, koji bi se mogao nazvati unutrašnjom alienacijom, jer ne poseduje zavistnost, još manje uzročnost u odnosu na društvo. Ta je alienacija nužnost, sazdana već prostotom činjenice postojanja umetničkog dela. Umetnost nije nikada isto što i vanumetnička stvarnost, ona se mora otrgnuti od života da bi poslužila životu, ona se mora vinuti iznad svakodnevnih stvarnosti da bi postala deo našeg bitisanja. Umetničko delo poseduje svoje posebno biće, svoj unutrašnji život, sopstveni nektar opstanka, ili, kako bi Lukač rekao, završenost-u-sebi¹. Ono time naznačuje na sebi različnost prema »vanumetničkoj stvarnosti«, udaljenost, od-koraknuće od te stvarnosti — otuđenje od stvarnosti.

Uspostavljamo kardinalnu različnost: prvi je oblik otuđenja istorijski, drugi ontološki. U igri je, zapravo, pitanje vremena, mogućnost opstanka jednog i drugog. Prva produkcija umetničkog dela stasala je na bazi ova otuđenja, ali poslednja (ako takve ima) oblik otuđenja koji sam nazvao istorijskim neće posedovati.

Umetnost je nova stvarnost time što je nadopuna postojećeg, opijum da bi se opstalo — i u toj se dimenziji u biti ničim ne razlikuje od religije. Ali, ovaj aspekt alienacije umetnosti poseduje još jednu identičnost s religijom koja je istorijski sudbonosnija — u Marksovom stilu rečeno: kada čovek postigne sreću u sebi, neće je više tražiti na nebu. Niti na nebu, niti u umetnosti. Umetnost kao satisfakcija, kao katarza², nestaje zajedno s društvom kojem je bilo kakva satisfakcija potrebna. Otuđenje od društva istorija ukida paralelno s ukidanjem klasnog društva.

Umetnost je nova stvarnost i time što poseduje sopstveno biće, samostalnost kao samo-stvarnost. Tom se komponentom uspostavlja njena distanca prema vanumetničkoj stvarnosti, otuđenje od nje, ali to je otuđenje noseća nit njene biti. Umetnost mora negovati različnost pred stvarnošću da bi ostala ono što jeste. Ova dimenzija njene alienacije pripada umetničkom biću, ona je ontološka karakteristika, stoga otporna prema svakom vremenu, nerazrušiva prema istoriji.

Umetničko delo je vestina stilizacije vanumetničkih elemenata. »...A zatim, kada i poslednja linija sproveđe svoje oblikovanje u slici, boja dobija novo ime. Delo je pušteno da živi, duh je dostigao stepen imanencije materiji. Da bi objektivno postao, duh mora ući u materiju, ali da bi opstao, on mora iz materije trascendirati.³

I, to više nije samo linija: sklop se vinuo u harmoniju, odnos se usavršio do simetrije, niz je oživeo u ritam.

Niz je oživeo — materija je poprimila duh, boja je otvorila svoje iza, »fizis« je prevaziđen u »meta-fizis«, umetničko delo je ostvareno.⁴

U savremenoj avanguardnoj umetnosti postoje stremljenja koja pokušavaju razoriti formu »klasičnog«, pokušavaju raskinuti s harmonijom, simetrijom, ritmom, u ime destruktivnih oblika prezentacije umetničkog sadržaja (ako se to uopšte može nazvati oblikom, primetio bi Markuze). To je princip na kojem nastaju anti-muzika, anti-roman, anti-poezija. Markuze podvlači: i anti-umetnost. To je prelom.

To je prelom. Umetnosti smo najpre oduzeli vanumetnički sadržaj (ranije tendencije), sada joj oduzimamo i formu. Da li išta preostaje?

Klokotristi, stvaraoci atonalne muzike i anti-poezije ističu činjenicu koja ih u neku ruku približava pankерима (ako, zapravo, ove druge prve): želimo kraj. Razoriti klase, potrošački mentalitet, ukinuti sputanost duha. Svoje rušilačke tendencije usmerene na društvo u celini, kakvo jest sada, oni manifestuju destruktivnošću u domenu umetničke forme.

Svi, oni, ističe Markuze, pogrešili su u dve osnovne stvari. Pre svega, razaranje umetničke forme nije spas ni ishod, čak ni opomena društvu — nego pre pretinja umetnosti samoj. Destrukcija forme, po Markuzeu, ne samo da ne upućuje na analogni odnos prema dosadašnjim društvenim institucijama, nego dovodi u opasnost i »to malo duha što civilizacija još poseduje«. Dodusle, njihova intencija je pozitivna, oni se zalažu za ukidanje istorijske alienacije njenom totalitetu, ali razaranjem forme uključuju i ontološku.

S druge strane, svi ovi pokreti ne uviđaju subverzivno biće svake umetničke forme. Svako umetničko delo (koje, po Markuzeu, nužno svoje ostvarenje nalazi u formi) jeste u svojoj snazi eho slobode, ili, političkim rečnikom, ono je revolt, podsticaj revolucionarnosti. Ono je to implicitno — ali jeste. »U umetnosti se politički cilj pojavljuje samo u transfiguraciji posredstvom estetske forme. Revolucija može potpuno odsustvovati iz umetničkog dela, a umetnik ipak može biti »angažovan«, revolucionar.⁵

Transfigurativna angažovanost, o kojoj govorи Markuze, uključuje svaku mogućnost opstanka larpurlartizma. Angažovanost nije ograničena na vanumetnički sadržaj zasnovan na socijalnim sugestijama, na eksplicitnom (socijalistički realizam), niti na gestu koji simboliše nužnost destruktivnosti svega postojećeg, dakle na

ritualnom (anti-umetničke tendencije u avangardi) — angažovanost samo ukazuje na snagu čoveka »...ovih nekoliko jabuka (...) čudesnih, veličanstvenih, izvanrednih, u svojoj težini i čulnosti, moćnije su i sadrže više protesta nego ijedna politička slika.⁶ Za razliku od anti-umetničkih pravaca koji demonstriraju kako razarati postojeće (i društvo, razume se), umetnost, posedujući formu, ukazuje na cilj toga razaranja. Banalizovano: »sršite društvenu sputanost i čovek će zadobiti snagu ove jabuke koja u svojoj moći puca od slobode. U igri je posredna manifestacija subverzivnosti. »...lepota je po svome biću subverzivna, ona je čulno manifestovanje ideje slobode.⁷ »Radi se o povezivanju umetnosti i revolucije u estetskoj dimenziji, u samoj umetnosti, radi se o umetnosti koja je postala sposobna da bude politička, čak i pri (prividno) potpunom odsustvu političkog sadržaja ...»⁸

Subverzivni karakter umetnosti koja poseduje formu ostvaruje njenu transfigurativnu angažovanost i implicitnu revolucionarnost. Forma je sposobna da maksimalno ostvari sve što društvo od nje može očekivati, u svojoj harmoniji ona nosi revolt. »Čudesan fenomen: lepota kao kvalitet koji se nalazi u jednoj Verdijevoj operi kao i u jednoj pesmi Boba Dilana, na jednoj Ingrevooj kao i na jednoj Pišasovoj slici, u jednoj Floberovoj kao i Đžems Džojsovoj rečenici, u jednom gestu hercoginje od Geurmantesa kao i u gestu jedne hipi devojke. Svim njima izraz je — nasuprot veštačkoj deerotizaciji — lepota kao negacija svedeta roba i od njega zahtevanih postupaka, stavova, pogleda i kretanja.⁹

NAPOMENE:

¹ Đerd Lukač: »Hajdelberška estetika« I, NIP »Mladost«, Beograd, 1977.

² »...Na kraju estetska reakcija se svodi na katarzu, doživljajemo složeno praznjenje osećanja, njihovo uzajamno preobražavanje i, umesto mučnih doživljaja koje izaziva sadržina pripovetke, nalazimo oscjanje daška, užvišeno i prosvetljajuće.« Lav Vigotski: »Psihologija umetnosti«, »Nolit«, Beograd, 1975.

³ Dr Ivan Focht: »Uvod u estetiku«, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1972.

⁴ Metafizičke meditacije, moj rad, rukopis.

⁵ Herbert Markuze: »Kontrarevolucija i revolt«, »Grafos«, Beograd, 1979.

⁶ Citirano prema: Herbert Markuze: »Kontrarevolucija i revolt«.

⁷ Jelka Imširović: »Knjizi 'Kontrarevolucija i revolt' (pogovor navedenom delu).

⁸ Herbert Markuze: »Kontrarevolucija i revolt«.

⁹ Ibidem.

R. Kevendiš: »Istorijska magija« »Jugoslavija«, Beograd, 1979.

Piše: Slaviša Nikolin Živković

Kao što je pisanje bilo koje istorije nezahvalan i nikad dovršen posao, i Kevendišova istorija magije ne pretende da pruži sveobuhvatan pregled magije od njenog postanka do današnjih dana. Svestan svih ograničenja, Kevendiš se zadržao na onim razvojnim pravcima i vremenskim periodima koji su, po njegovom mišljenju, ključni stubovi njene suštine. Njegova istraživanja pretežno se odnose na tradiciju zapadne hermetike, i to od Rima do današnjih dana.

U vremenu bitnih preispitivanja postavki proisteklih iz vremena racionalizma, kada se savremeni čovek, opterećen materijalnim svetom urbane civilizacije, sve više okreće svojim prakorenima, nezadovoljan multimedijalnom servilnošću duhovnih disciplina, u tom samosagledavanju i traženju prave ljudske mere, sve veće interesovanje postoji i za magiju. Ako bismo pokušali da potražimo neku konkretniju definiciju šta je to magija, zapleli bismo se u mnoštvo spiralnih konaca večne ljudske potrebe za sticanjem božanskih moći, borbe koja karakteriše samu čovekovu egzistenciju. I pored sve nemogućnosti neke jasnine definicije, mislim da je Elifas Levi najpričišnije opisao magiju: »Magija je ono što jeste, samosvojna, čak kao što je to matematika, jer je to egzatna i apsolutna nauka koja se bavi prirodom i njenim zakonima.« Bez sumnje da je poreklo magije u praistorijskim vremenima, u tami kolektivnih lovova i straha, i da se tada prvi čovek okrenuo Zvezdi koja bi trebalo da ga vodi i uz čiju je pomoć i postigao prvu magijsku inicijaciju konstituišući tako svoj identitet.

Magija je, uz umetnost i religiju, predstavljala onu duhovnu delatnost koja je na jednom bitno društvenom planu, s postavkama sličnim u isto vreme umetnosti i religiji, razvijala stvaralački potencijal čoveka, naravno u određenim društvenim krugovima. Stoga magiju treba posmatrati pre svega u kontinuitetu s religijom, naukom i umetnošću kao jedinstvenu celinu odnosa prema prirodi. Kevendiš u uvodu piše: »Magija je pokušaj da se upotrebi izvesna moć, pomoću postupaka za koje se veruje da imaju neposredan i automatski uticaj na čoveka, na prirodu i na božansko. Nemoguće je istoriju magije potpuno odvojiti od istorije religije ili nauke. Religiozni i magijski stavovi prema iskustvu razlikuju se jedan od drugog prvenstveno na planu teorijskog. Religioznom podsticaju svojstveno je obožavanje, naučnom objašnjavanje, magijskom vladanju i zapovedanje.«

Veoma je teško magiju razlučiti od raznoraznih iskorišćavanja njene strukture i ideja, tako da se zabluda i odbacivanje magije kao besmislice zasniva na tom pogrešnom shvataju, jer se